Qabul qilindi: 21-noyabr 2026-yil • Ma’qullandi: 23-noyabr 2026-yil • Nashr qilindi: 25-noyabr 2026-yil

Ҳорижий инвестицияларнинг мамлакат иқтисодий ривожланишига таъсири

Аманова Сарвиноз Шокировна

Тошкент давлат иқтисодиёт университети (ТДИУ), МКБ-75/23 гуруҳ талабаси

E-mail: sarvinoz1486@mail.ru

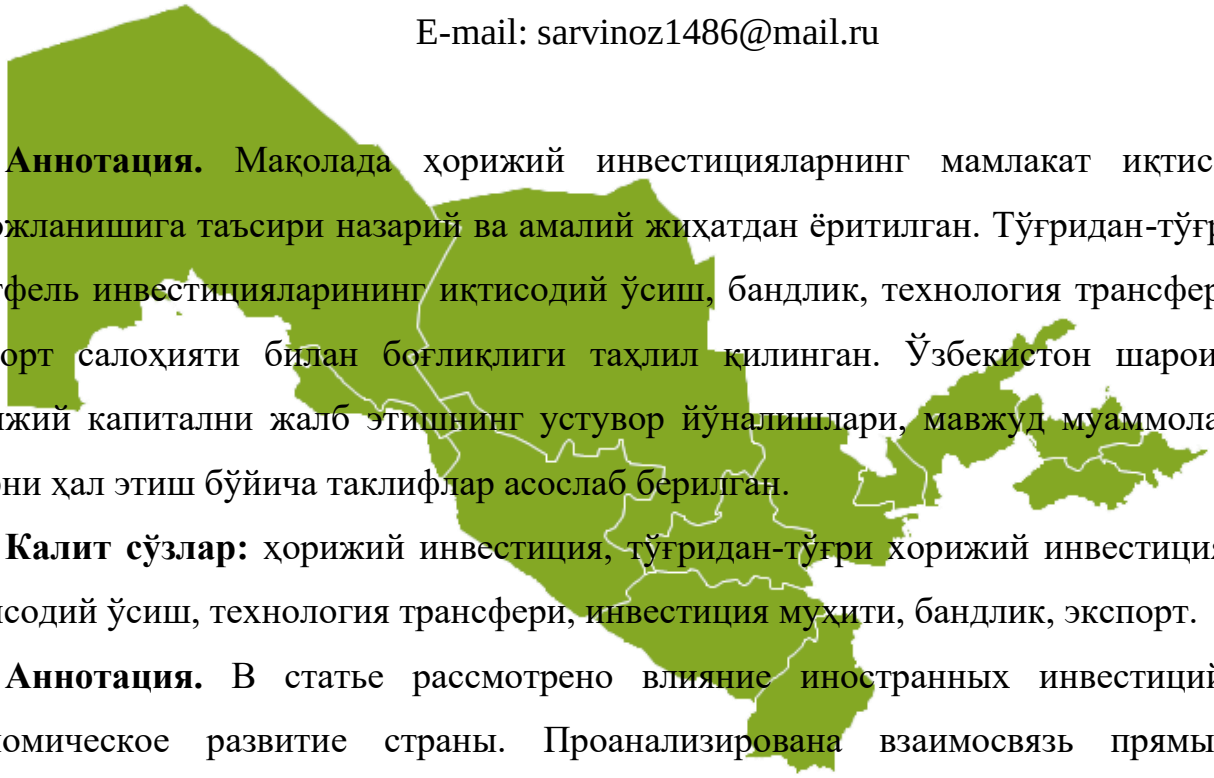

Аннотация. Мақолада ҳорижий инвестицияларнинг мамлакат иқтисодий ривожланишига таъсири назарий ва амалий жиҳатдан ёритилган. Тўғридан-тўғри ва портфель инвестицияларининг иқтисодий ўсиш, бандлик, технология трансфери ва экспорт салоҳияти билан боғлиқлиги таҳлил қилинган. Ўзбекистон шароитида ҳорижий капитални жалб этишнинг устувор йўналишлари, мавжуд муаммолар ва уларни ҳал этиш бўйича таклифлар асослаб берилган.

Калит сўзлар: ҳорижий инвестиция, тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар, иқтисодий ўсиш, технология трансфери, инвестиция муҳити, бандлик, экспорт.

Аннотация. В статье рассмотрено влияние иностранных инвестиций на экономическое развитие страны. Проанализирована взаимосвязь прямых и портфельных инвестиций с экономическим ростом, занятостью, трансфером технологий и экспортным потенциалом. Предложены направления улучшения инвестиционного климата Узбекистана.

Ключевые слова: иностранные инвестиции, прямые иностранные инвестиции, экономический рост, трансфер технологий, инвестиционный климат.

Abstract. The article examines the impact of foreign investment on a country’s economic development. It analyzes the relationship between foreign direct and portfolio investment and economic growth, employment, technology transfer and export capacity, and proposes ways to improve Uzbekistan’s investment climate.

Keywords: foreign investment, foreign direct investment, economic growth,

technology transfer, investment climate, employment, exports.

Кириш

Ҳозирги глобаллашув шароитида ҳеч бир мамлакат фақат ички жамғармалар ҳисобига барқарор иқтисодий ўсишга эриша олмайди. Ички капиталнинг етишмаслиги, замонавий технологияларга эҳтиёж ва халқаро бозорларга чиқиш зарурати давлатларни ҳорижий инвестицияларни жалб этишга ундайди.

Шу боис ҳорижий инвестициялар кўплаб ривожланаётган ва ўтиш иқтисодиётидаги мамлакатлар учун иқтисодий ривожланишнинг муҳим омили ҳисобланади.

Ўзбекистонда сўнгги йилларда амалга оширилаётган иқтисодий ислоҳотлар, валюта сиёсатининг либераллаштирилиши, солиқ тизимининг такомиллаштирилиши ва давлат-хусусий шериклик механизмларининг жорий этилиши инвестиция муҳитини яхшилашга қаратилган. Шу сабабли ҳорижий инвестицияларнинг иқтисодиётга таъсирини чуқур ўрганиш, унинг ижобий ва салбий оқибатларини аниқлаш долзарб илмий-амалий аҳамиятга эга.

Тадқиқотнинг мақсади — ҳорижий инвестицияларнинг мамлакат иқтисодий ривожланишига таъсир механизмларини аниқлаш ва Ўзбекистон шароитида улардан самарали фойдаланиш йўлларини асослашдир.

Адабиётлар таҳлили

Инвестицияларнинг иқтисодий ўсишдаги ўрни классик ва замонавий иқтисодий назарияларда кенг ёритилган. Р. Солоу ўсиш моделида капитал жамғарилиши иқтисодий ўсишнинг асосий омили сифатида кўрилади, аммо унда технологик тараққиёт экзоген омил ҳисобланади. П. Ромер ва бошқа эндоген ўсиш назарияси тарафдорлари эса билим ва технологиялар ўсишнинг ички омили эканини, ҳорижий капитал билан келадиган технологиялар эса ўсиш суръатларини оширишини таъкидлайди.

Ж. Даннинг томонидан ишлаб чиқилган эклектик парадигма (OLI) компанияларнинг хорижга инвестиция киритиш сабабларини мулкчилик, жойлашув ва интернализация афзалликлари орқали тушунтиради. Боренштейн, Де Грегорио ва

Ли тадқиқотларида ҳорижий инвестициялар иқтисодий ўсишга, айниқса қабул қилувчи мамлакатда етарли даражада инсон капитали мавжуд бўлганда, сезиларли ижобий таъсир кўрсатиши исботланган. Алфаро ва ҳаммуаллифлар эса ривожланган молия бозори ҳорижий инвестициялардан олинадиган самарани оширишини ҳақида хулосага келган.

Маҳаллий олимлар ишларида ҳорижий инвестицияларни жалб этишда ҳуқуқий кафолатлар, инфратузилма ривожи ва бизнес юритиш шароитларининг роли алоҳида қайд этилади.

Тадқиқот методологияси

Тадқиқотда иқтисодий таҳлил, қиёсий таҳлил, мантиқий умумлаштириш, статистик маълумотларни гуруҳлаш ва тизимли ёндашув усулларидан фойдаланилди. Назарий асос сифатида халқаро иқтисодий адабиётлар, Ўзбекистон Республикасининг инвестиция фаолиятига оид қонунчилик ҳужжатлари ва расмий статистик манбалар хизмат қилди.

Таҳлил ва натижалар

1. Ҳорижий инвестицияларнинг турлари. Ҳорижий инвестициялар асосан тўғридан-тўғри (ТТХИ), портфель ва бошқа инвестицияларга бўлинади. Тўғридан-тўғри инвестициялар корхона бошқарувида иштирок этиш ва узоқ муддатли манфаатдорлик билан боғлиқ бўлиб, ишлаб чиқариш қувватларини яратади. Портфель инвестициялари эса қимматли қоғозларга киритилади ва қисқа муддатда капитал ҳаракатининг ўзгарувчанлигини оширади. Иқтисодий ривожланиш нуқтаи назаридан тўғридан-тўғри инвестициялар барқарорроқ ҳисобланади.

2. Иқтисодий ўсишга таъсири. Ҳорижий капитал ички жамғармалар етишмовчилигини тўлдиради, асосий капиталга киритмалар ҳажмини оширади ва ялпи ички маҳсулот ўсишига хизмат қилади. Айниқса энергетика, саноат, қазиб олиш, телекоммуникация ва қишлоқ хўжалигини қайта ишлаш тармоқларида йирик лойиҳалар амалга оширилиши иқтисодий фаолликни кучайтиради.

3. Бандлик ва даромадларга таъсири. Янги ишлаб чиқариш кучларининг яратилиши иш ўринларини кўпайтиради, ишчиларнинг малакаси ошади, иш ҳақи

даражаси ўсади. Шунингдек, хорижий компанияларнинг маҳаллий етказиб берувчилар билан алоқалари кичик ва ўрта бизнес ривожига кўмаклашади.

4. Технология ва бошқарув тажрибаси трансфери. Ҳорижий инвесторлар замонавий технологиялар, менежмент ва маркетинг усулларини олиб келади. Бунинг натижасида маҳаллий корхоналарнинг рақобатбардошлиги ошади ва "таркалиш самараси" (spillover effect) юзага келади.

5. Экспорт салоҳияти ва ташқи савдо балансига таъсири. Экспортга йўналтирилган ишлаб чиқаришларга киритилган инвестициялар маҳсулот сифатини халқаро талабларга мослаштиради, янги бозорларга чиқиш имконини беради ва импорт ўрнини босувчи маҳсулотлар ишлаб чиқаришни кенгайтиради.

6. Эҳтимолий салбий оқибатлар. Ҳорижий инвестициялар ҳар доим ҳам фақат ижобий натижа бермайди. Фойдани хорижга чиқариб кетиш, хомашё тармоқларига мўлжалланган инвестициялар таркибининг бир томонламалиги, маҳаллий ишлаб чиқарувчиларнинг сиқиб чиқарилиши, экологик хавфлар ва ташқи капиталга қарамлик каби муаммолар юзага келиши мумкин. Шунинг учун инвестиция сиёсати узоқ муддатли стратегик мақсадларга мувофиқ тузилиши лозим.

7. Ўзбекистон шароитидаги вазият. Мамлакатда инвестиция муҳитини яхшилаш мақсадида инвесторларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, божхона ва солиқ имтиёзлари бериш, эркин иқтисодий зоналар ва саноат ҳудудларини ташкил этиш, "бир дарча" тамойилини жорий қилиш каби чоралар кўрилмоқда. Ҳорижий инвестициялар ҳажми ва таркибида ижобий динамика кузатилмоқда, аммо ҳудудлар кесимида инвестицияларнинг нотекис тақсимланиши, молия бозорининг етарли даражада ривожланмагани, малакали кадрлар етишмаслиги ва инфратузилма муаммолари долзарблигича қолмоқда.

Муаммолар ва таклифлар

Тадқиқот натижалари асосида қуйидаги таклифлар илгари сурилади:

– инвесторларнинг мулкий ҳуқуқлари ва шартномавий мажбуриятларини ҳимоя қилиш кафолатларини яна кучайтириш, суд ва арбитраж тизимига ишончни ошириш;

– инвестицияларни хомашё тармоқларидан юқори қўшилган қиймат яратувчи

ишлаб чиқариш, IT, "яшил" иқтисодиёт ва инновацион соҳаларга йўналтириш;

– ҳудудлар кесимида инфратузилмани ривожлантириб, инвестицияларнинг кам жалб қилинган ҳудудларга оқимини рағбатлантириш;

– маҳаллий ишлаб чиқарувчиларни хорижий компаниялар билан кооперацияга жалб этиб, ишлаб чиқариш занжирига интеграциялашувини қўллаб-қувватлаш;

– олий таълим ва касб-ҳунар таълими тизимини инвесторлар талабига мослаб, малакали кадрлар тайёрлашни кучайтириш;

– капитал бозорини ривожлантириш ва инвестиция лойиҳалари самарадорлигини мунтазам мониторинг қилиш тизимини жорий этиш.

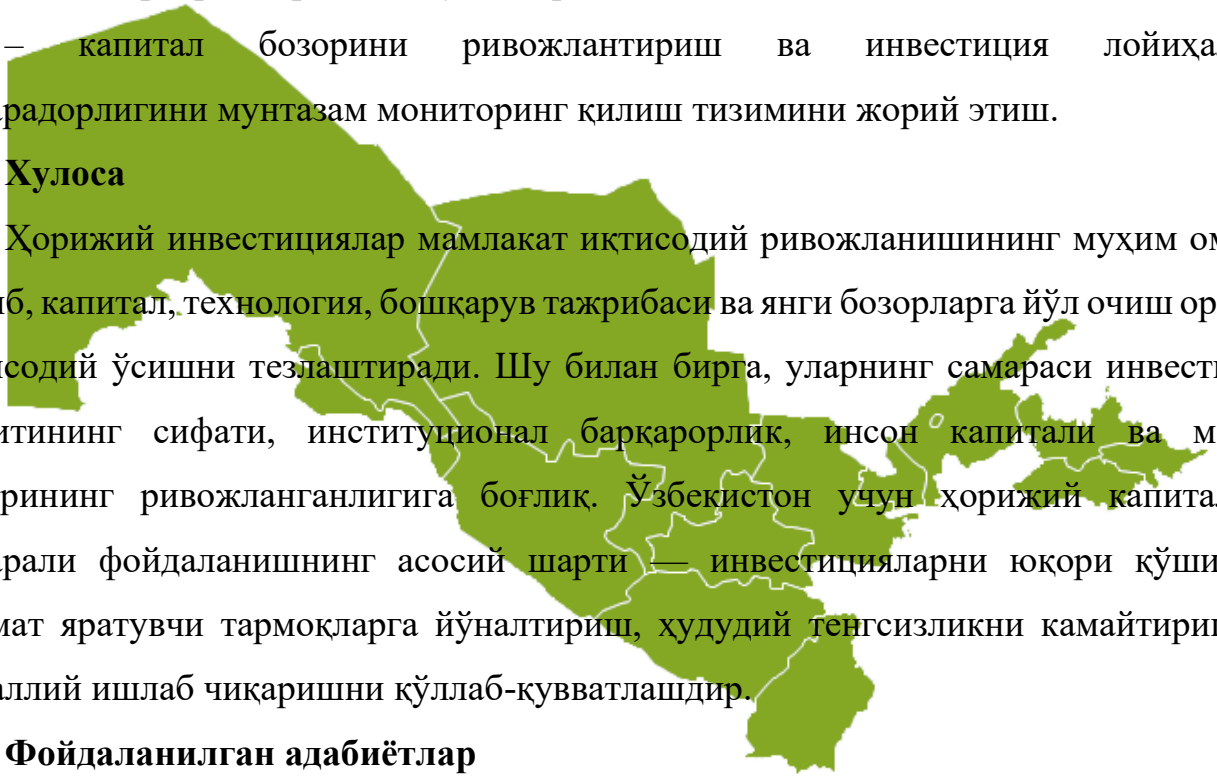

Хулоса

Ҳорижий инвестициялар мамлакат иқтисодий ривожланишининг муҳим омили бўлиб, капитал, технология, бошқарув тажрибаси ва янги бозорларга йўл очиш орқали иқтисодий ўсишни тезлаштиради. Шу билан бирга, уларнинг самараси инвестиция муҳитининг сифати, институционал барқарорлик, инсон капитали ва молия бозорининг ривожланганлигига боғлиқ. Ўзбекистон учун хорижий капиталдан самарали фойдаланишнинг асосий шарти — инвестицияларни юқори қўшилган қиймат яратувчи тармоқларга йўналтириш, ҳудудий тенгсизликни камайтириш ва маҳаллий ишлаб чиқаришни қўллаб-қувватлашдир.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси "Инвестициялар ва инвестиция фаолияти тўғрисида"ги Қонуни. 2019 йил 25 декабрь, ЎРҚ-598.

2. Solow R.M. A Contribution to the Theory of Economic Growth // The Quarterly Journal of Economics, 1956, Vol. 70, No. 1, pp. 65–94.

3. Romer P.M. Endogenous Technological Change // Journal of Political Economy, 1990, Vol. 98, No. 5, pp. S71–S102.

4. Dunning J.H. Multinational Enterprises and the Global Economy. Wokingham: Addison-Wesley, 1993.

5. Borensztein E., De Gregorio J., Lee J-W. How does foreign direct investment affect economic growth? // Journal of International Economics, 1998, Vol. 45, No. 1, pp. 115–135.

6. Alfaro L., Chanda A., Kalemli-Ozcan S., Sayek S. FDI and economic growth: the role of local financial markets // Journal of International Economics, 2004, Vol. 64, No. 1, pp. 89–112.

7. UNCTAD. World Investment Report. Geneva: United Nations, турли йиллар.

8. Ўзбекистон Республикаси Статистика агентлиги расмий маълумотлари (stat.uz).

